

VIKENDAŠI KOT »NAJBLIŽJI DRUGI«

O tem, kako Trentarji konstruirajo lokalnost prek diskurzov o vikendaštvu

Izvirni znanstveni članek | 1.01

Datum prejema: 5. 9. 2017

Izvelek: Prispevek obravnava načine, s katerimi domačini iz alpske doline Trente oblikujejo identiteto lokalne skupnosti in hkrati kraja prek reprezentacij vikendaštva. Kot souporabniki prostora in lastniki večine objektov v dolini so vikendaši za domačine najpomembnejši, a tudi dvoumni Drugi. V domačinskih predstavah o identiteti lokalnosti, ki se razkrivajo v interpretacijah drugačnosti, izstopajo tradicionalne rabe in vrednotenja prostora, povezana s socializacijo v nekdanji agropastoralni sistem preživetja. Poleg simbolnih domačini izpostavljajo tudi nekatere »materialne« družbene učinke vikendaštva.

Ključne besede: vikendaštvo, lokalna identiteta, konstrukcija lokalnosti, Trenta, pašništvo, turizem

Abstract: The paper examines how the natives of the Trenta alpine valley construct the identity of the local community and of the place through representations of the second home phenomenon. As local land (co-)users and owners of the majority of buildings in the valley, second home owners are to the locals the most relevant, but also ambiguous Others. Among native representations of local identity that are revealed in interpretations of otherness, traditional land use and values are those particularly standing out. They are connected to the socialisation into the former agropastoral subsistence system. Besides symbolic ones, certain "material" social effects of the second home phenomenon are also pointed out by the natives.

Key Words: second home phenomenon, local identity, construction of locality, Trenta Valley, pastoralism, tourism

Uvod

V prispevku analiziram načine, s katerimi domačini v dolini Trente oblikujejo identiteto kraja in lokalne skupnosti prek predstav o vikendaštvu.¹ Za razumevanje domačinskih reprezentacij vikendaštva v Trenti je pomembno poudariti dejstvo, da se novi občasni »prebivalci« v dolini pojavijo v obdobju, ki je v spominu domačinov upravičeno zasidrano kot eno najbolj travmatičnih. Obdobje po drugi svetovni vojni pa vse do začetka 90. let 20. stoletja lahko jedrnatno označimo kot proces hitre in izrazite deagrarizacije, relativne industrializacije ter zapoznele tercijalizacije (turizem, naravovarstvo), ki pa ni potekal s takšno hitrostjo in v takšnem obsegu, da bi lahko preprečil izseljevanje prebivalstva iz agrarno prenaseljenih, odmaknjenih alpskih dolin (prim. Simonič 2013, 2014). Opuščanje kmetijstva (še najbolj reje drobnice) ter množično izseljevanje sta tudi v predstavah domačinov dve plati istega procesa. Izseljevanje je bilo tako izrazito, da so nekatera naselja

doživela popoln demografski zlom, številna so še danes demografsko ogrožena. Demografsko je dolina doživela »dno« v začetku 90. let.² Opuščanje kmetijstva in izseljevanje je spremljala množična (raz)prodaja nepremičnin. V največjem številu so se prodajale gospodarske stavbe, zlasti hlevi, »majne hišice« in seniki s pripadajočimi parcelami na prestajah, v stranskih, odmaknjenih dolinah in višje ležečih zaselkih, ki so bili tudi prvi »izpraznjeni«.³ Redkeje so se prodajale stanovanjske hiše ali celo domačije v celoti. Začetek razprodaje in preurejanja nepremičnin v počitniška bivališča domačini postavljajo v konec 50. let, višek pa v 60. in posebej 70. leta prejšnjega stoletja (prim. Cevc 1985: 141; Miklavčič Brezigar 1989: 51–52). Po mnenju domačinov je tako k izseljevanju kot k množični prodaji precej pripomogla tudi tedanja državna »protikmetijska« politika, katere vrednotenje lepo povzame lokalna

¹ Prispevek temelji na spoznanjih etnografskega terenskega dela, ki ga v dolini periodično opravljam od leta 2003, sprva za doktorski študij, pozneje pa podoktorski raziskovalni projekt (2007–2008). Med letoma 2010 in 2013 sem se na povabilo domačina zaposlil v Triglavskem narodnem parku (TNP) kot vodja projekta, v okviru katerega smo v Trenti mdr. zgradili novo izobraževalno središče in posodobili razstavo Informacijskega središča TNP. Problematiko vikendaštva sem kot član skupine za kulturno dediščino spremljal tudi med pripravo načrta upravljanja TNP. V času dela v TNP sem se še posebej dobro vključil v lokalno skupnost in opravljal opazovanje z udeležbo. Dogajanje v Trenti sicer spremljam ves čas, v dolino pogosto zahajam, saj me z mnogimi domačini vežejo prijateljske vezi.

² Število prebivalcev se je po podatkih Statističnega urada Republike Slovenije (SURS) med letoma 1953 in 1991 več kot prepolovilo (iz 804 na 339). Po zadnjih podatkih SURS (2016) naj bi bilo v dolini 294 prebivalcev (Spletni vir 1), vendar so ti podatki zavajajoči, saj vključujejo tudi vikendaše, ki v Trenti prijavijo stalno (ali začasno) prebivališče (prim. Mlekuž 2007).

³ Posebnost Trente in Bovškega nasploh je tristopenjski sistem pašniške transhumance, v katerem so drugo stopnjo predstavljale »presta-je« – zemljišča s kmetijskimi in kmetijsko-stanovanjskimi objekti (»majne hišice«) v stranskih dolinah in višje ležečih legah v lasti posameznih domačij (več o tem mestoma v: Baš 1973; Cevc 1984, 1985; Križnar 1974; Melik 1962; Miklavčič Brezigar 1989; Novak 1960, 1970). Posledica tega je bilo relativno veliko število razpršenih parcel in objektov, kar je omogočilo, da so se vikendaši v dolini pojavili v tako velikem številu.

oznaka časa: »tist čajt, ko so nas gnali vn«. ⁴ Po drugi strani – in obenem – je Trenta med prebivalstvom iz mestnih središč z idealiziranjem tradicionalnega alpskega življenja in popularizacijo rekreacije v gorskem svetu (prim. Simonič 2013: 74–75, 79; Šaver 2005) postala posebej cenjena kot lokacija počitniškega bivališča (prim. Simonič 2014: 25). Dokaz za to je ne nazadnje dejstvo, da je bila do danes velika večina izpraznjenih nepremičnin prodana in da so nekateri zaselki oziroma deli doline povsem v lasti »sezonskih priseljencev« (npr. Zapoden). Kot zagotavljajo domačini, je povpraševanje še danes precejšnje, kljub temu da primernih objektov skorajda ni na prodaj.⁵

Sobivanje Trentarjev z vikendaši ima torej dolgo brado, tako dolgo, da vikendaši danes Trentarjem v samoopredeljevanju »Trentarstva« pomenijo najbližje in najpomembnejše Druge. Ne glede na intenzivne vezi, ki jih stalni prebivalci gojijo s »prišleki«, v domačinskem zornem kotu med kategorijama Trentarja in Vikendaša obstaja jasna, nedvoumna ločnica. V tem prispevku analiziram izključno pomene oziroma predstave o kulturnih razlikah in argumentacije, ki jih domačini uporabljajo pri oblikovanju in vzdrževanju te ločnice. O tem, kako se skupnosti v samoopredeljevanju izrekajo nasproti Drugim, je bilo v antropologiji (pa tudi drugod) prelitega veliko črnila – v razpravah o družbenih razmejevanjih, mejnostih ipd.⁶ Sintetično lahko povzamemo, da takšna identitetna razmejevanja razumemo kot proces izrekanja pripadnosti, ki temelji na reprezentacijah, izboru in uporabi pomembnih razločevalnih »potez« (diakritikov). Iz tega sledijo ugotovitve o kontekstualnosti, arbitrarnosti, premakljivosti, instrumentalnosti meja ipd. Z Anthonyjem Cohenom (1985) bi lahko dodali, da je za trdoživost teh ločnic zaslužna tudi njihova simboličnost: če si posamezniki delijo (skupnostne) simbole, še ne pomeni, da si delijo »kulture« – individualnost in skupinskost sta tako združljivi (prav tam: 21). Zdi pa se, da je v teh razpravah ostal relativno prezrt odnos do prostora kot razločevalnega kriterija skupnosti in kraja oziroma vprašanje, ki sta ga že leta 1992 zastavila Akhil Gupta in James Ferguson (1992: 8–10): kako pride do tega, da so določene skupnosti pripisane določenim krajem (morali bi dodati: in obratno). V preučevanju takšnih identitetnih asociacij je poleg tega ostal relativno prezrt, ali

vsaj nedefiniran, tudi pojem lokalnosti. Zelo posplošeno bi lahko rekli, da se termin lokalnost v geografiji uporablja za prostorski obseg, manjši od države in regije, v antropologiji pa obratno, v povezavi z družbeno skupnostjo, večjo od družine in manjše od naroda (ali etnije) (glej npr. Appadurai 1996; Cohen 1982, 1985; Jenkins 1997).⁷ V ozadju je (bilo) torej vprašanje »ravni«. V tem prispevku se želim izogniti ravno tej rabi. Lokalnost uporabljam kot označevalec za posebno obliko ali vidik družbene razmejitve, in sicer tisti, pri kateri imamo opravka z vzpostavljanjem identitetne asociacije med skupnostjo in krajem. Na primeru domačinov iz doline Trente želim prikazati, da do takšnih asociacij prihaja, ko je neka relativno utrjena oblika »skupnostnega« odnosa do prostora (naj bo to vedenje, »navada«, predstava, vrednota, pomen) izpostavljena kot element, orodje in simbol razločevanja. V klasičnih identitetnih asociacijah skupnosti in kraja so ti diakritiki utemeljeni v temeljni reprezentaciji o kontinuiteti »skupnostne« prisotnosti na določenem kraju, o genealogiji vezi, segajoči v nedoločljivo preteklost, če ne kar »zamišljeni začetek« (glej npr. Abram 2002; Edwards 1998). Za Trentarje je ta »začetek« predvsem obdobje agropastoralnega preživetvenega sistema. Ravno v obdobju razpadanja tega sistema dolino poselijo vikendaši.

O domačinski in vikendaški »estetiki« kot moralni kategoriji, pa tudi o »vikendaševi premoči«

Trentarji do vikendašev(-tva) gojijo izrazito ambivalenten odnos. Poenostavljeno in posplošeno bi lahko rekli, da vikendaštvo sprejemajo kot »nujno zlo«, ki pa v določenih primerih lokalni skupnosti prinaša koristi. V osnovi vikendaštvo dojemajo kot koristen pojav, s katerim se je do neke mere ohranila tradicionalna »kmetijska« kulturna krajina. Če se namreč v času intenzivnega in neizbežnega opuščanja kmetijstva in izseljevanja ne bi pojavili vikendaši, bi večina današnjih počitniških hišic propadla, parcele bi se dokončno zarasle, krajina bi »izginila«. Tudi redki domačini, ki še danes preostale kmetijske objekte prodajo ali oddajo v dolgoročni najem, uporabljajo argument, da je »po eni strani prov, da pride kejšen not, da nrđi, da se poprav, da se ne posuje,« saj »recimo en hlev, če ma tem za propast, je tud tuste [tisto] grdo videt. Tem, da razpada« (Ustni vir 1).⁸ Vendar pa tako kot Trentarji vikendaštvo sprejemajo zaradi temeljnega učinka ohranjanja

4 V dokaz neprijaznega odnosa države do kmetijstva Trentarji najpogosteje omenjajo prepoved paše koz (oziroma zakon o gozdovih), politiko dodeljevanja otroških dodatkov (v povezavi s katastrskim dohodkom), prepoved paše v Dolini Triglavskih jezer (prvi odlok o razglasitvi TNP) ter novačenje za delo v industriji (prim. Miklavčič Brezigar 1989; Simonič 2014: 18–19).

5 Realnega števila lastnikov počitniških hišic ni mogoče ugotoviti, saj nekateri na objektu prijavijo stalno bivališče, nekateri pa ga za daljše obdobje vzamejo od domačina v najem. Za namen tega prispevka zadostuje ocena zaposlenih v Informacijskem središču TNP, da naj bi šlo za najmanj 300 objektov.

6 Če omenimo le nekaj najbolj znanih tovrstnih razprav: Barth 1970; Cohen 1985; Donnan in Wilson 1999; Eriksen 1993; Jenkins 1997 (prim. Knežević Hočevnar 1999; Šumi 2000).

7 Med slovenskimi antropologi je temu izrazu v zadnjem času pozornost mestoma posvetil Miha Kozorog (2011, 2012).

8 Ker je dolina Trenta precej omejeno družbeno okolje in ker bi razkritje identitete lahko škodilo informatorjem oziroma njihovim odnosom z vikendaši, imen (niti kratice) informatorjev ne razkrivam. Velika večina izjav nima nikakršne »dokazne«, ampak izključno ponazorilno vrednost – z njimi želim v sočnem jeziku domačinov ponazoriti poglede, ki so v dolini tudi danes zelo utrjeni; ob dolgoletnem poznavanju okolja lahko celo zatrdim, da so kar izrazito večinski. Na mestih, kjer virov ne navajam, pa gre za izjave, ki so z leti postale »lokalna rekla«.

»tradicionalne« kulturne krajine, tako v načinu tega ohranjanja prepoznavajo tudi bistvene razlike med domačinsko in vikendaško »estetiko«. Še več, odnos do kulturne krajine je v domačinskem zornem kotu eden glavnih kriterijev, po katerem vikendaša delijo na »dobrega« ali »slabega« – odnos do ohranjanja kulturne krajine je za Trentarja moralna kategorija. V tem odnosu, kot tudi v odnosu do lokalnih prostorskih »norm« nasploh, med »stereotipnim« domačinom in »stereotipnim« vikendašem obstaja tako rekoč samoumevna in neodpravljiva razlika. Domačin želi krajino videti in obdržati kolikor je le mogoče »odprto, urejeno in počiščeno«, kar pomeni, da so parcele pokošene in pašniki vzdrževani v največjem možnem obsegu.⁹ Na drugi strani se jim estetika vikendašev zdi ravno obratna. Trentarji so si precej enotni v oceni, da razen redkih izjem vikendaši svoje parcele zelo slabo oziroma malo pokosijo, »počistijo«:

A si vidu kje, da je vikendaš poseku [pokosil] kejšno parcelo? Pokaž mi enga vikendaša, da je poseku svojo parcelo. So izjeme, k potrjujejo pravilo [...] Večinoma pa nič, prej ko se zarase gor, boljše je, da ga ja noben ne bo vidu. Oni čejo met divjino, vsaj v neposredni okolici svojga vikenda. (Ustni vir 2)

Še več, v ponazoritev ravno nasprotnega odnosa do kulturne krajine in lokalnih prostorskih norm izpostavljajo primere, ko vikendaši ob robovih parcel celo zasadijo smreke in si na ta način vizualno, fizično in simbolno ogradijo svoj prostor. Čeprav domačini po eni strani radi poudarijo, da razumejo vikendaševo željo po samoti in zasebnosti, teh prostorskih posegov ne odobravajo vsaj iz dveh razlogov: zato, ker so v nasprotju z lastnostmi lokalnega modela kulturne krajine, krajine, »kot bi morala biti«, in tudi zato, ker jih dojemajo kot izraz vikendaševe želje po prostorski in družbeni samoizolaciji.

Takrat in s tem, ko domačini odnos do zaraščanja oziroma lokalne krajine uporabljajo kot kriterij za, če poenostavimo, delitev vikendaša na dobrega ali slabega, določeno obliko tega odnosa postavljajo za lokalno prostorsko normo. Pogosto je želja po uveljavljanju lokalnih prostorskih norm izražena tudi izrecno – kot npr. v pogledih, da bi za spoštovanje takšnih norm morala poskrbeti »država« oziroma institucije, ki razpolagajo z ustreznimi instrumenti prisile:

Če bi jst kej ukazal, bi mogu vsak [vikendaš] svojo parcelo met spucano tko, ku je blo. Če pa sam ne upaš, pol pa moreš enga dobit, da ti posejče, še mu plačat šiht. Če nima obdelanega tem svojega grunta, bi jim jest davke nabu. Ker že tko mam gozda preveč, tle bo ena sama džungla čez en par let. (Ustni vir 3)

⁹ Podrobneje sem o domačinskem doživljanju kulturne krajine pisal v Vranješ 2005.

Ker pa takšni instrumenti »prisile« seveda ne obstajajo¹⁰ in ker je od sezonskih priseljencev utopično pričakovati, da bodo obsežnejše parcele sami vzdrževali, je ena od možnih rešitev ta, da parcele vikendašev za košnjo ali pašo izkoriščajo domačini, ki se še ukvarjajo z živinorejo. Takšne oblike neformalnih najemniških razmerij med domačini in vikendaši v dolini niso ravno pogoste, tiste, ki obstajajo, pa Trentarji sprejemajo z odobravanjem in vikendaševo sodelovanje postavljajo »za vzor«.¹¹ Na drugi strani domačini obratne, konkretne primere, ko vikendaš prepove pašo drobnice na svoji parceli, navadno izpostavljajo za ponazoritev neprilaganja lokalnim prostorskim normam. Posledična konfliktna razmerja med sosedom so v lokalni skupnosti splošno znana, nekatera so skoraj že anekdotična.¹² Zahteva vikendaša, naj domačin zagradi svojo parcelo, zato da se drobnica ne bo pasla v neposredni bližini njegovega počitniškega bivališča, se »pravemu« Trentarju zdi nesprejemljiva. V naslednjo kratko argumentacijo te neupravičenosti je izrecno vpletena tudi kontinuiteta prisotnosti:

Se je razburjala, da ji hodjo ovce na prag ležat in srat, ne. Sosedove. Mi smo se poznal tistokrat dobro, se še poznamo. No, in žena [informatorjeva] ji je rekla, veš kaj, če hočeš met mjr, svojo parcelo zagradi. Ja zakej jest? [jo je vprašala lastnica vikenda] Ja, ti morš zagradi, ti s pršla sm, ovce so ble že včeraj to, k tebe še ni blo nikjer. In če te motjo, maš svojo parcelo ogradi in boš mela mjr. (Ustni vir 4)

Takšni in podobni primeri konflikta interesov, katerih predstave so se v lokalnem družbenem okolju dodobra zasidrale, so seveda plodna podlaga za ozaveščanje in izrekanje drugačnosti. Poleg razlike v želji po relativni samoizolaciji razloge za to drugačnost domačini vidijo predvsem v izkustvu kmečkega gospodarjenja. Večina domačinov je bila – za razliko do vikendašev – v sistem pašniške živinoreje tako ali drugače socializirana, veliko jih kljub ekonomski nesmiselnosti ravno zaradi ohranjanja krajine, tradicije in/ali identitete reje drobnice v vsaj omejenem obsegu ohranja. Identiteta doline, tisto pravo trentarstvo, je za domačine vezana na kontinuiteto skupnosti, ki nekatere elemente te tradicije ohranja. Povedano metaforično: povezava z »izvirnim« preživetvenim sistemom in z njim povezanim odnosom do prostora – »z ovčami, ki so ble že včeraj to« – je tista, ki v očeh domačinov Trentarja najbolj loči od Vikendaša.

¹⁰ Država ohranjanje košnje in paše sicer spodbuja s subvencijami v Programu kmetijsko-okoljsko-podnebnih plačil, vendar so do teh subvencij upravičeni le posamezniki, vpisani v register kmetijskih gospodarstev z najmanj enim hektarjem kmetijskih površin (gl. Spletni vir 2).

¹¹ Primeri takšnega, v glavnem neformalnega »najemniškega« razmerja med domačini in vikendaši obstajajo, vendar je glede na številčnost počitniških bivališč in obsežnost pripadajočih parcel takšno sodelovanje v dolini prej izjema kot pravilo.

¹² Npr. zgodba iz Zadnjice, ko je vikendaš »pregnjal ovce s strašilko, ker so ga motile«.

V objemu raja ... in dreves.

Foto: Matej Vranješ, 2017.

Poleg ohranjanja omejene živinoreje je v domačinskih reprezentacijah vikendaštva pomemben tudi odnos do »tradicionalne« arhitekture, zlasti spreminjanje videza in velikosti počitniškega objekta. Domačini radi pohvalijo vikendaša, ki pri obnavljanju svojega objekta ohranja njegovo »izvorno« podobo, čeprav mu ob tem spreminja namembnost. Mnenja o tem, kako strogo naj bi se pri obnovah sledilo tradicionalnim načinom gradnje, so glede na različne osebne interese in vrednote v lokalni skupnosti vse prej kot enotna. Z nekoliko oddaljenega zornega kota lahko rečem, da je razlog za to tudi dejstvo, da tradicionalno arhitekturo – nekateri bolj, drugi manj – spreminjajo tudi nekateri domačini. Prav tako so tudi med domačini posamezniki, ki kmetijske objekte spreminjajo v počitniška bivališča za oddajanje turistom. V tem pogledu so si posamezni domačini in vikendaši lahko precej podobni. A takšne podobnosti seveda niso ovira za ohranjanje družbene razmejitve. V antropološkem besednjaku bi lahko rekli, da je to zato, ker so meje skupnosti izražene simbolično, to je z uporabo skupnostnih simbolov (Cohen 1985). V vsakdanjem diskurzu domačinov pa so to »izjeme, ki potrjujejo pravilo«. Pri prepoznavanju tega »pravila« domačini izpostavljajo posege vikendašev, ki že navzven in zelo očitno spreminjajo nekdanjo, »izvorno« situacijo. Nekateri takšni primeri so v lokalni skupnosti še posebej poznani in v domačinskih razpravah o neprilagajanju vikendašev

zelo priljubljeni. Za simbolno utrjevanje razmejitve so ti primeri še toliko bolj uporabni, če jih lahko interpretirajo kot razkazovanje vikendaševe socialne in materialne (pre)moči. Posebno premožnega vikendaša, ki je na vidni lokaciji v dolini obnovil dokaj veliko domačijo, pri tem pa z obsežnimi prostorskimi posegi (pre)močno spremenil prvotno stanje, danes postavljajo za vzor »neprilagojenega« vikendaša, za simbol njihove drugačnosti:

Tisto je primer problematičnega vikendaša. Je direktor X, sovdov mu gvišno ne manjka, sej se vid, da je puhn dnarja. Je par let nazaj popravu tist hlev v vikend. To je bla očitna sprememba namembnosti, pa kejšna. Sej on je zdej kao naredu leseno streho, ja. Pa kejšno? Take domačin nima šans, da nardi. Potem je cele kamjone zemlje vozu iz Ajdovščne, je naroču za na parcelo. Jst tega ne bi nikoli mogu, noben tle ne bi tega nardil. Veš kaj [koliko] to košta? Sej more met dnarja puhno in to tud pokaže. (Ustni vir 5)

Za medsebojne odnose je morda bolj kot samo spreminjanje kulturne krajine pomembno dejstvo, da se takšne prostorske posege interpretira tudi kot izraz in razkazovanje vikendaševe izstopajoče družbene in materialne moči. Razkazovanje te (pre)moči dodatno omogoča dejstvo, da je prenavljanje objektov v Triglavskem narodnem parku še posebej formalno regulirano in nadzorovano, spreminjanje namembnosti nekdanjih kmetijskih objektov v počitniška bivališča pa celo izrecno prepovedano.¹³ Posledično se je med Trentarji utrdilo upravičeno spoznanje, da se v dolini »zlo dela na črno«. V sivi coni prostorskih predpisov in črnih gradenj so vikendaši ne le številčnejši, ampak tudi pogumnejši, spretnejši in uspešnejši. Pričakovana domačinska interpretacija je pogosto ta, da v tej spretnosti uporabljajo tudi svoj finančni in socialni kapital: »Še zmeraj imajo privilegije, veze imajo, so na višjih položajih, in če na primer zahteva kej na upravni enoti, dobi takoj, če pa če [hoče] domačin, pa ne« (Ustni vir 6). Vprašanje ohranjanja tradicionalnega kmetijskega modela kulturne krajine torej ni le kontekst, v katerem domačini prepoznavajo razlike v trentarski in vikendaški »estetiki« kot moralni kategoriji (prilagajanje lokalnim prostorskim normam), ampak tudi prostor za »razkazovanje« in prepoznavanje materialne in socialne »premoči« vikendašev. Stereotip vikendaša je meščan, pripadnik višjega socialnega sloja, z uglednim delovnim mestom, temu ustreznim materialnim položajem ter seveda z dobrimi poznanstvi oziroma dostopom do različnih državnih institucij odločanja. Te predstave navsezadnje podpira dejstvo, da Trentarji med lastniki

¹³ Spreminjanje namembnosti kmetijskih objektov v počitniške enote je na celotnem območju parka izrecno prepovedano v Zakonu o TNP (Uradni list RS 52/2010), tako kot je bilo prepovedano že v prvem zakonu o TNP iz leta 1981. Kljub temu se bolj ali manj očitno spreminjanje namembnosti še vedno dogaja (prim. Bajuk Senčar 2013: 20; Ledinek Lozej 2013: 56–57).

vikendov v dolini že »od nekdaj« prepoznavajo številne, v Sloveniji zelo znane javne osebnosti.¹⁴

O javnem in zasebnem ter o »trentarskosti« ograj v Trenti

Posebej pomemben diakritik, ki ga Trentarji uporabljajo kot simbol v oblikovanju in vzdrževanju ločnice nasproti vikendašem, je odnos oziroma razumevanje javnega in zasebnega prostora. Tako kot v odnosu do kulturne krajine je tudi ta razlika v domačinskih interpretacijah utemeljena v kontinuiteti prisotnosti, v povezanosti Trentarja z »izvornim« agropastoralnim preživetvenim sistemom. Značilnost tega sistema, zlasti tristopenjske pašniške transhumance, je (bila) precejšnja razpršenost kmetijskih objektov in parcel, ki so pripadali posameznim domačijam. Dolina je bila zato prepredena s služnostnimi potmi, ki so lastnikom omogočale dostop do odmaknjenih parcel čez parcele v lasti sovaščanov. Služnostne poti so imele v nekdanjih (pa tudi današnjih) vaških skupnostih status formalnega ali dogovornega javnega prostora.¹⁵ Z opuščanjem agropastoralizma (in izseljevanjem) se je sicer opuščala raba mnogih poti, domačini pa ugotavljajo, da k temu bistveno pripomorejo tudi posegi posameznih vikendašev. Primeri, ko vikendaš z ograditvijo svoje parcele oziroma s kakšno drugačno, a vendarle jasno izraženo prepovedjo oteži ali celo onemogoči prehod po tradicionalnih poteh, so za domačine brez izjeme vredni obsodbe. Takšne teritorialne posege in označbe doživljajo in najpogosteje izpostavljajo kot tipične primere neprilagajanja lokalnim prostorskim normam, ki lahko vodijo tudi v bolj ali manj odkrita konfliktna razmerja. Neupravičenost takšnih posegov Trentarji navadno argumentirajo z dejstvom, da gre za poti, ki so jih domačini »od nekdaj« oziroma »od vedno« uporabljali:

Ja, njega [njegovo] je in on ma svoje prou. Samo to je težko zastopit, da eden, k je tem šestdeset let in mogoče kej več gnau uco [ovco] past od tazgale [pokaže: »od majhnega«], k je s fotrom šou, al ne vem s kjerem, in zde, da kar na enkrat more it ne vem kje z njo zarad ednega, k se je usrou, po domače povedano, ta pred nos, je pa ... tko ku je. (Ustni vir 7)¹⁶

14 Naj v ponazoritev »koncentracije moči« naštejemo nekaj poklicev, ki so jih ali jih danes opravljajo lastniki počitniških bivališč v Trenti: univerzitetni profesorji, ministri, predsednik vlade, znani kirurgi in zdravniki specialisti, poslanci državnega zbora, mestni svetniki in kandidati za župana Ljubljane, mednarodno uveljavljeni umetniki, veleposlaniki, predsedniki in člani uprav velikih slovenskih podjetij, odvetniki itd.

15 Služnost, tj. pravica do neovirane uporabe poti, ki poteka čez zasebne parcele, je lahko pravno urejena z ustrežno pogodbo in vpisom v zemljiško knjigo. Vendar pa je bila v lokalnih skupnostih služnost pogosto zagotovljena s samim družbenim konsenzom in zato ni bila formalizirana z vpisom v zemljiško knjigo.

16 Služnostne poti niso bile pomembne samo za dostop do travnih in pašnih površin, ampak tudi za koriščenje gozda, lov, nabiralništvo, torej različne dejavnosti v okviru tradicionalnih lokalnih strategij preživetja.

Skratka, Trentarji te poti tudi danes dojemajo kot javno dobro, pravico do njihove rabe pa terjajo v imenu kontinuitete te rabe in tako, da jo povzdigujejo v lokalno prostorsko vedenjsko normo (»navado«): »Seveda on ima neko absolutno pravico, glede na lastnino jo ima, ampak po njih vedenjskih vzorcih iz te doline je pa nima. In takih primerov je tle en kup« (Ustni vir 8). Ko domačini od vikendaša »zahtevajo« ali, bolje, pričakujejo, da bo spoštoval omenjene vzorce, da se bo »prilagodil«, predpisujejo normative vedenja in jih hkrati pripisujejo kraju (dolini). Obenem primere »neprilagajanja«, zapiranja poti, izpostavljajo v dokaz temeljne razlike, ki v pojmovanju javnega in zasebnega obstaja med njimi in vikendaši. Poenostavljeno rečeno: meja med javnim in zasebnim prostorom je za »stereotipnega« vikendaša enakovredna tisti, ki jo nedvoumno določa pravni koncept lastnine, medtem ko je za Trentarja določena in utemeljena v tradicionalni, rutinirani rabi prostora in relativnem družbenem konsenzu o tem. Trentarji pogosto ugotavljajo, da je za vikendaša – za razliko od domačina – »lastnina sveta«, kot je ugotavljal tudi informator srednje generacije iz Soče:

Največji problem je to, da ti ljudje prinesejo za sabo navade, ki jih vsiljujejo okolju, in se ne prilagajajo tebi, kraju, navadam. On prnese svoje in tuste hoče uveljavt. Lastnina je za njega sveta, samo njegova ... Vse drugo je pa tud njegovo, zgleda. Dostkrat je tko. On gre lahko, ne vem, na nepokošen travnk z avtom, ti pa ne smeš stopit na njegovo parcelo. To, to pojmovanje lastnine majo. To je moje, vse ostalo je pa naše. (Ustni vir 4)

V dokaz »svetosti« vikendaševe lastnine domačini radi izpostavljajo tudi primer tožbe, ki jo je vikendaš sprožil zaradi spora glede določitve meje njegove parcele. Ta tožba je v dolini obveljala za precedens, za tipičen dokaz razlik v pojmovanju lastnine, saj naj bi se spori zaradi zemljišč v dolini vedno reševali sporazumno, v lokalni skupnosti:

Izražanje absolutne pravice lastnine je tudi to, da gredo tožit domačina. Jst ne poznam nobenga primera tožbe med domačini, tud najstarejši občani ne poznajo tega, da bi se šli arbitraže na sodišču ... zarad lastnine zemlje v Trenti, ki ni vredna enga fičnka. Prvi primer tožbe je bil, da je vikendaš tožu domačina. Si predstavljaš? (Ustni vir 2)¹⁷

Seveda se domačini pri interpretacijah razlik v pojmovanju javnega in zasebnega naslanjajo na primere, ki so v dolini splošno znani in so postali tako rekoč »simboli« drugačnosti: zapiranje in ograjevanje parcel, ustno izražanje prepovedi prehoda, prepoved paše drobnice, postavljanje jasnih ozemljskih oznak (table »privat«), (masivnih) ključavnic,

17 Za sporazumno razreševanje takšnih sporov je v nekdanji krajevni skupnosti Soča - Trenta (tako kot drugod v Sloveniji) včasih deloval tudi t. i. poravnalni svet.

zapornic in podobno. V reprezentacijah o neprilagajanju vikendašev lokalnim vedenjskim normam so še posebej priljubljena tema ograje. Ograja je za »Trentarja« bistveni element modela lokalne kulturne krajine. V preteklosti je bilo ograj precej več, saj so v nekdanjem preživetvenem načinu imele pomembno funkcijo. V sistemu pašne živinoreje je bila trentarska ograja predvsem sredstvo racionalnega izkoriščanja in varovanja pašnih in travnih površin. »Vikendaška« ograja je po zunanjem videzu lahko identična »domačinski«, vendar v spremenjenih razmerah zaradi omenjenih primerov postane nosilec drugačnih pomenov in funkcij: varovanja pred nadležnimi čredami drobnice, simbolnega označevanja absolutne pravice do upravljanja z zasebno lastnino, odvracanja morebitnih (ne)naključnih obiskovalcev ter sredstvo simbolne in dejanske družbene in prostorske samoizolacije. S takšnih zornih kotov domačini vikendašev ograjo tudi ocenjujejo. Eden najstarejših domačinov mi je s ponosom razlagal, kako so delavci po njegovih napotkih premožnemu vikendašu naredili takšno ograjo, kakršna naj bi bila »ta prava trentarska«. A njegovi mlajši sovaščani v tej isti ograji ne vidijo prav nič trentarskega:

je naredu ograjo takoviš [takšno] ... trentarsko ja, samo višjo za en metr, se je zgradu, je dal table [z napisom »privat«] in parton je naredu tak masiven. Mi že nismo delali takihviš ograj. Domačini, če so mel, so mel majhne ograje, lahne vrata za živino ... niso bile tko visoke, zaprte. (Ustni vir 9)

Ker je namreč ta ograja za Trentarje povsem nepotrebno visoka in masivna, jo razumejo kot izraz brezpogojnega prilaščanja ozemlja, vikendaševe želje po samoizolaciji, lahko pa tudi kot izražanje moči. S tako izrazitim ograjevanjem se posledično, kot npr. ugotavlja informator srednje generacije, vikendaši tudi socialno (samo)izolirajo: »Sej se sami ogradijo od ljudi, ogradijo se od domačinov preč. Pol pa je kontra efekt ... ker pol pa nimajo več stikov ... pol so pa nesporazumi in problemi« (Ustni vir 10). V percepcijah domačinov ograje s takšnim pomenom in funkcijo torej omejujejo tradicionalno odprto, prehodno lokalno okolje, ki je bilo od časov agropastoralnega preživetvenega sistema preprejeno z javnimi prostorskimi komunikacijami. A prehodnost teh poti je za domačina pomembna tudi v današnjem sistemu preživljanja, saj »če se ti pojavi to [neprehodne ograje vikendašev] na dvajstih krajih v dolini, imaš dolino zaprto ... To pa ni v interesu domačina. Tudi Soško pot lahko pozabiš. Ta je moj interes, domačina, da lahko pošljem kam mojga obiskovalca« (Ustni vir 11).¹⁸ Ker predstavljajo »javne« poti v dolini

Zasebna lastnina in turistična Soška pot.
Foto: Matej Vranješ, 2017.

del današnje in potencialne turistične ponudbe, je njihova prehodnost za Trentarja pomembna tudi za razvoj turizma, danes najbolj perspektivne preživetvene dejavnosti. Razloge za opisano razliko v pojmovanju lastnine, javnega in zasebnega domačini po eni strani vidijo v drugačnih interesih vikendašev (želja po samoti, sprostiviti), v pomanjkanju prostorskih izkustev, pridobljenih s socializacijo v agropastoralizmu (izkustva souporabe služnostnih poti, skupnega upravljanja z deli naravnega okolja), in ne nazadnje v njihovi zgolj občasni prisotnosti. Po drugi strani razloge iščejo v razlikah v »stopnji« (neformalne) skupnostne solidarnosti in soodvisnosti med mestnim ter vaškim, relativno odmaknjenim, če ne celo marginalnim družbenim okoljem. Biti stalno prisoten v relativno omejenem družbenem in prostorskem miljeju v očeh domačina zahteva biti relativno sociabilen, to je biti vpet v razmerja soodvisnosti, nujne medsebojne solidarnosti in relativnega neformalnega družbenega nadzora – tudi pri uporabi prostora. Tako »tesnih« socialnih vezi s sosedi in sokrajani prebivalci mestnih središč, kot izrecno izpostavljajo nekateri informatorji, navadno ne vzpostavijo:

Ker v Ljubljani, logično, če ti nekdo prestopi en metr čez mejo, ga greš tožit. Tle v Trenti pa ni tko, tle v Trenti sta se oba soseda zmenla, ker konc koncu, al maš pet kamnov več al menj, nisi zato neč bogatejši. Ljudje so si tle zmeraj pomagali. Če ti živiš 365 dni tle, te pride kdorkoli lahko tud prosit za pomoč. Vikendaš, če ga maš ti tem, on ti nima kej pomagat. Ker ga ni. Ker on je lepo v Ljubljani. [...] Ko se kej zgodi, je dolina ena in vsi grejo tud pomagat. On pa ma tle 300, 400 objektov, ma ga ni. Mu gori vikend, mu greš pomagat, potem nardi most, ga zapre pa z rampo. Ma kej mu, če mu gori vikend, kej mu nesem? Eno kanglo bencina še da polijem, še na vrh? Pumpe ne morem nest čez rampo. [...] Sej jst jih ne obsojam, so različni ldje, dobri, manj dobri, ampak drug interes je. On ma bojazen, ker ga ni tle, in misli, da se mu bo ne vem kej zgodilo, jst sm pa skoz tle prisotn. Ampak on ne razume, zato ker ... tko ku v Ljubljani, k se ne

¹⁸ Soška pot je zelo priljubljena turistična sprehajalna pot ob reki Soči, ki so jo v dolini Trente začeli urejati že v začetku 90. let 20. stoletja (Pretner 2003). Ker je načrtovana trasa poti potekala tudi čez zasebne parcele vikendašev, je v nekaterih primerih prišlo do nesporazumov ali pa so morali domačini traso poti spremeniti tako, da se je parcelam nekaterih vikendašev izognila.

poznata s sosedom. On je navajen, da soseda čez hodnik ne pozdravlja, tega jst nisem navajen tle. [...] In potem isti vzorc vedenjski prenaša sem. (Ustni vir 2)

Kot vidimo, je v domačinskih diskurzih tudi stalna prisotnost lahko izpostavljena kot pogoj za pridobitev ustreznih prostorskih izkustev, prav tako pa tudi za sprejetje prostorskih vedenjskih norm prek mehanizmov družbene integracije. Stalno prisotni, tj. tisti, ki se v odnosu do vikendašev opredeljujejo kot domačini, se poleg tega dojemajo kot »skrbniki« doline in se tudi zaradi te »skrbniške« vloge čutijo ne le drugačne, temveč tudi upravičene do rabe prostora in do normiranja teh rab.

Medklic: o koristnosti in nekoristnosti vikendaštva v očeh Trentarjev

Omenili smo, da domačini temeljno korist vikendaštva vidijo v ohranjanju kulturne krajine. Vendar koristnosti ohranjanja »tradicionalne« kulturne krajine domačini ne vidijo le zaradi trentarske estetike, ki je moralna kategorija, ampak tudi zaradi razvoja turizma. Tako kot v prehodnosti poti tudi v ohranjanju videza nekdanje kmetijske krajine prepoznavajo pomemben element turistične ponudbe. Obenem pojavu vikendaštva pripisujejo tudi bolj neposredne materialne učinke. Ker so večino primernih objektov v dolini že prodali, povpraševanje pa še zdaleč ni ponehalo, so cene nepremičnin v dolini močno zrasle. Visoke cene nepremičnin ovirajo potencialne lokalne investitorje – ti pač v kupni moči niso konkurenčni povpraševalcem iz tujine in iz mestnih središč. To naj bi domačinom predvsem preprečevalo širiti lastno turistično ponudbo (ob reševanju stanovanjskih vprašanj) in vzpostavljati nove vire dohodka, posledično pa tudi pospeševalo izseljevanje mladih iz že tako demografsko ogrožene doline (prim Simonič 2014: 21).¹⁹ Nepremičnine si tako podajajo prebivalci mestnih središč, vse več je tudi kupcev iz tujine. Nekateri lastniki počitniška bivališča tržijo v turistične namene (to je sicer bolj izjema kot pravilo), a to je kapital, ki odteka. Mnoga počitniška bivališča pa so večino leta prazna, nekatera slabo vzdrževana počasi propadajo, to pa je, kot se je pronicljivo izrazil mlajši informator iz vasi Trenta, »za dolino čista zguba, mrtev kapital« (Ustni vir 11). Ker poleg tega vikendaši niso tako radodarni potrošniki lokalnih storitev in blaga kot povprečni turisti, je pogosta domačinska interpretacija ta, da za njimi »ne ostane nič, samo smeti«. Kot smo že omenili, Trentarji drugačnost Vikendaša prepoznavajo tudi v njegovem materialnem in socialnem kapitalu. Po drugi strani v tem kapitalu prepoznavajo koristi.

Pomemben kriterij vrednotenja vikendaštva je njihova komunikacija in sodelovanje z domačini oziroma relativna integracija v lokalno skupnost. Mnogi domačini ugotavljajo, da je bilo sodelovanje vikendašev v lokalni skupnosti v preteklosti intenzivnejše, do prve polovice 80. letih so imeli v lokalni krajevni skupnosti tudi svoje predstavnike. V socialnem spominu se je zasedrilo kar nekaj likov »plemenitih vikendašev« starejše generacije, ki so bili v 70. in 80. letih (redki skoraj do današnjih dni) v lokalni skupnosti najbolj angažirani in so domačinom pogosto priskočili na pomoč. Trentarji posebej cenijo, če vikendaši z domačini sodelujejo v projektih, povezanih z urejanjem prostora oziroma z izboljšanjem kakovosti bivanja v dolini nasploh. Zlasti pri urejanju prostorske problematike v dolini danes takšne oblike sodelovanja niso ravno pogoste, tisti redki, »osamljeni« primeri uspešno izpeljanih projektov pa so postavljeni za vzor. Vikendaši so tudi z materialnimi prispevki v preteklosti pomagali izpeljati nekatere pomembne projekte: nakup opreme za šolo v Soči, izgradnjo brvi v Soči, delno ureditev javne razsvetljave v Trenti, nakup prenosne gasilske črpalke za lokalno gasilsko društvo, nakup kombija za potrebe lokalne skupnosti ipd. To seveda ne pomeni, da domačini sodelovanje vikendašev pozitivno vrednotijo le ob izdatnejši materialni pomoči. Mnogo informatorjev izrecno poudarja, da je pozitivno že, če vikendaši z domačini redno komunicirajo, »da so z njimi preprosti«, »da gredo vsaj v trgovino«, da domačinom po potrebi pomagajo, sodelujejo pri košnji in podobno; skratka, da se socialno (in prostorsko) povsem ne izolirajo. Po drugi strani se domačini zavedajo, da vikendaši v dobrobit lokalne skupnosti na različne načine lahko unovčijo svoj precejšnji socialni in finančni kapital. Mlajši domačin je v tem pogledu povsem nedvoumno povzel potencialne pozitivne vidike vikendaštva:

Ljudje, ki prihajajo sem, so zelo vplivne osebe. Če ne drugače, so finančno vplivni. To se pravi, da ljudem lahko pomagajo, če dobijo kontakt. Nekateri so ogromno pomagali, nekateri malo manj, nekateri nič. Se rajš skrije, pa potegne nazaj. Druga prednost je ta, da so vikendaši ponekod tudi skupaj z domačini in je to ena krasna možnost, da se organizirajo in rešujejo skupaj težave določenih zaselkov. In tretja prednost je, da je veliko vikendašev na pomembnih političnih, gospodarskih položajih in lahko posredno vplivajo, lobirajo za ugodnejše odločitve za trentarsko skupnost. (Ustni vir 2)

Če je torej socialna in finančna (pre)moč vikendašev za domačine v nekaterih pogledih moteča, po drugi strani v tej isti moči prepoznavajo tudi potencialne koristi; pač odvisno od tega, kako in v kakšne namene moč uporabijo. Seveda lahko dobi moč istega vikendaša v različnih kontekstih in uporabah za domačine povsem nasproten pomen.²⁰

¹⁹ Leta 2007 sem imel priložnost spremljati prodajo legalizirane počitniške hišice Na Logu, ki so jo podedovali sorodniki umrlega lastnika. Za nakup se je zanimala tudi mlada družina iz Trente, ki bi objekt tržila kot turistični apartma. Tržna cena je bila zanje seveda previsoka, hišico pa je nato kupila mlada družina iz Ljubljane – kot počitniški objekt in kot »investicijo«.

²⁰ Primer dvoumne uporabe in posledičnega vrednotenja vikendašev moči je delovanje poslovnega, ki je s prostorskimi posegi dobro

Namesto sklepa: »o identiteti Trente, ki je ogrožena« oziroma o domačinskih konstrukcijah lokalnosti

Čeprav imajo Trentarji do vikendašev(-tva) ambivalenten odnos in čeprav ugotavljajo, da se nekateri lokalnim »navadam približajo«, se integrirajo v skupnost, identitetna ločnica za domačina ostaja nedvoumna. Če je bilo zgoraj izpostavljeno pretežno negativno domačinsko vrednotenje vikendaštva, je to le orodje, s katerim prepoznavamo domačinsko predstavljanje, izrekanje oziroma oblikovanje družbenih in prostorskih meja. Tako normiranje prostorskih rab (vedenja nasploh) kot tudi družbene in prostorske meje prihajajo namreč do izraza takrat, ko so norme in meje bolj ali manj izrecno kršene (prim. Saltman 2002; White 2000). Lahko rečemo, da Trentarji z vrednotenjem vikendaštva in ugotavljanjem teh »kršitev« interpretirajo lastno drugačnost in drugost. Ko govorijo o vikendašu, govorijo o sebi kot Trentarju in Trenti kot dolini – o »vedenjskih vzorcih« oziroma »navadah«, ki bi naj bi se jim ti Drugi prilagodili.

Ni naključje, da najpomembnejši diakritiki, reprezentacije drugačnosti in drugosti, zadevajo rabo prostora. Raba prostora je za Trentarja v simbolnem (identitetnem) in eksistencialnem smislu izjemno pomembno vprašanje. Ravno zato so vikendaši za domačine najpomembnejši in najbližji »Drugi« – kot souporabniki prostora so to akterji, proti katerim se domačini kot skupnost opredeljujejo, obenem pa tudi akterji, ki so jim kot lastniki objektov in zemljišč najbolj podobni. Predstave o drugačnosti domačini utemeljujejo z razlikami v interesih, motivacijah, socialnem in finančnem kapitalu med souporabniki prostora, po drugi strani pa s kontinuiteto skupnostne prisotnosti, tj. s pomeni, vrednotami, načini vedenja, ki so jih kot člani skupnosti podedovali s socializacijo v »pravo trentarsko kulturo«. Za družbena razmejevanja je značilno, da se naslanjajo na predstave o skupni zgodovini, o kontinuiteti »izvirne« skupnosti, ki pogosto sega v nedoločljivo preteklost (Barth 1970: 13; Cohen 1985: 97–108; Šumi 2000: 25, 183). Kot smo videli, je za Trentarja ta preteklost jasno določena: obdobje agropastoralnega gospodarjenja kot primarnega preživetvenega sistema. Razlike, ki jih nasproti vikendašem posebej izpostavljajo – domačinska estetika, prehodnost poti, odnos do javnega in zasebnega, do ohranjanja pašništva – utemeljujejo s socializacijo v agropastoralni sistem preživljanja, ki si ga z vikendaši ne delijo. Ne nazadnje domačini radi poudarjajo, da nekatere elemente tega gospodarjenja (v omejenem obsegu) kljub ekonomski nerentabilnosti ohranjajo predvsem zaradi ohranjanja lokal-

ne kulture, odnosa do skupnostne preteklosti in identitete doline, ki se jim zdi ogrožena. Čeprav agropastoralizem že dolgo ni več glavni preživetveni način, saj se je, kot ugotavlja Simonič, premaknil v območje simbolnega in reprezentacije (Simonič 2013: 77), ostaja pomembna in realna kulturna kategorija. Ohranja se v obliki ohranjanja lokalnih prostorskih reprezentacij (pomenov, vrednot) kot tudi konkretnih prostorskih praks.²¹ Ne nazadnje te prakse in reprezentacije domačini predpisujejo kot lokalne »norme vedenja« ter jih uporabljajo v vrednotenju, razmejevanju in odnosu do »najbližjega Drugega«. Poleg tega ohranjanje nekaterih oblik tradicionalnih rab prostora vrednotijo z vidika današnjega preživetvenega načina, to je z vidika njihovega pomena za razvoj turizma. V tem zadnjem kontekstu je razlika med domačinom in vikendašem v interpretacijah stalno bivajočih silno preprosta: medtem ko je za domačina dolina primarno eksistenčno okolje, je za vikendaša zgolj eno od njegovih priljubljenih, občasnih pribežališč.

Velika večina Trentarjev se zaveda, da pri orisu »tipičnega vikendaša« ne gre posploševati, da so »taki in drugačni, ku vsi ljudje«, da »zaradi takšnih primerov potem lahko vsi pridejo na slab glas«, da »jih je kar precej, k so v dolino prnesli tudi marsikej dobrega« in »da se nekateri tud lepo vklopijo«. Kot ugotavlja mlajši informator, se »nekateri vikendaši temu odnosu do prostora, ki ga imajo domačini, zelo približajo« (Ustni vir 13). Tudi komunikacija in interakcija med domačini in vikendaši nikakor nista neobstoječi – večina informatorjev z vikendaši bolj ali manj redno komunicira, med mnogimi se spletejo pristne prijateljske vezi. Redki vikendaši se v skupnost celo tako integrirajo, da v očeh Trentarja postanejo »praktično že domačini«. A tudi če se nekateri vikendaši z vedenjem, ki ga domačini označujejo kot »navade kraja«, domačinom v tem partikularnem vidiku različnosti povsem približajo, in tudi če »postanejo domačini«, to še ne pomeni, da je meja »zabrisana«. Interakcija, pa tudi prestopanje meje, je pravzaprav pogoj ohranjanja družbene razmejitve (Barth 1970: 15–16, 21; Cohen 1985: 115–188; Jenkins 1997: 65).

Z izpostavljanjem prostorskih reprezentacij in praks kot »lokalnih navad« ter z njihovo uporabo za razločevanje od vikendašev se torej domačini opredeljujejo kot skupnost. Podlaga temu identitetnemu izreku sta kontinuiteta in stal-

razburil lokalno skupnost, a je obenem krajevni skupnosti pomagal priskrbeti kombi. Eden od pomembnejših lokalnih mnenjedajalcev, ki sicer vikendaštvu ni ravno naklonjen, je takšno pomoč komentiral ironično: »Eni si dejansko veliko prvoščijo, ampak še vedno dajo nekeje bombončkov skupnosti, da se pol to pomiri« (Ustni vir 12).

21 Do podobnih ugotovitev o pomenu pašništva za identitetno samorazumevanje domačinov v razmerah deagrarizacije ter o njegovem ohranjanju ne glede na ekonomsko rentabilnost je prišel tudi Robert Gary Minnich (1998) v svoji raziskavi v Ukvah v sosednji Kanalski dolini. Minnich se sicer osredinja na udeležbo domačinov pri upravljanju skupnega dobrega (služnostne pravice). V Trenti pašništvo ni več povezano z upravljanjem skupnega (pašne skupnosti na planinah), saj se izvaja izključno v dolini, na individualnih posestvih, agrarne skupnosti pa imajo v skupnem upravljanju le še gozd (prim. Simonič 2014: 23–24). Skupnostni vidik pašništva se ohranja z neformalnimi najemniškimi razmerji, s soudeležbo pri opravih in seveda na simbolni ravni.

nost »skupnostne« prisotnosti v dolini. Pojav, ko družbeni akterji opredeljujejo skupnost na podlagi razmerja do prostora in kraja, se v humanistični terminologiji naslavlja z označevalci, kot so prostorska, krajevna, ozemeljska identiteta ipd. (glej npr. Južnič 1993: 146; Saltman 2002: 3; Shields 1991: 48, 62). Na primeru Trente sem želel pokazati, kako ta identitetna opredelitev hkrati poteka tudi v obratni smeri. Ko domačini govorijo, da se morajo vikendaši prilagoditi »navadam kraja«, norme skupnosti predstavljajo kot norme kraja (Richardson 2003; Sack 1986: 33; prim. Shields 1991: 46–70). S tem si prostor seveda prisvajajo, obenem pa opredeljujejo identiteto Trente kot lokacije. V argumentacijah domačinov je tudi »identiteta doline« ali, natančneje, tista »prava«, »avtentična« Trenta navadno odvisna prav od njihove prisotnosti, od vzdrževanje skupnostnih »vedenjskih norm«. S tega zornega kota velja interpretirati tudi izrecne ugotovitve nekaterih informatorjev, da vikendaši z vnašanjem »drugачnih vedenjskih vzorcev«, »slabih navad« in s posegi v prostor dolino oziroma »identiteto doline« spreminjajo, jo na nek način ogrožajo:

Gre tudi za vprašanje kulture, nekih vedenjskih vzorcev, potem identitete kraja, a veš, to so stvari, ki se nevede spreminjajo in lahko gredo v zlo nepravilne smeri, sploh pr stvarih, ko ti vikendaši nimajo interesa al pa se nočejo vključevati, nočejo prilagajati. Zdej spet je vprašanje, ali je to identiteto in kulturo in navade smiselno ohranjati take, kot so ble, al se morejo spreminjati. (Ustni vir 11)

O smiselnosti ohranjanja »identitete doline« Trentarji seveda ne dvomijo, kot bi nemara dala slutiti zgornja izjava – navsezadnje gre za pomembnega lokalnega mnenjedajalca, ki se pri vprašanjih o spreminjanju prostorskih rab oziroma »lokalne kulture« nasploh še posebej angažira. Še več, ohranjanje »lokalne kulture« ob neki drugi priložnosti taisti informator opredeli tudi kot širši nacionalni interes, zaradi česar bi v tem pogledu morala ustrezno ukrepati tudi država:

To je pa naš interes, državni, nacionalni interes, zato je tudi nacionalni park ... Če pa to ni nacionalni interes, in da pustimo Trentarje tem, da gagnejo oziroma poselimo dolino z vikendi, sej ni problema, pač dolina zgubi identiteto in potem mormo rečt, da nočemo imet nacionalnega parka. (Ustni vir 2)

Identiteto kraja in identiteto skupnosti akterji na ta način pripenjajo eno na drugo in to asociacijo potem uporabljajo ne le v samoopredelitvi in organizaciji, temveč tudi nasproti drugim uporabnikom prostora. Z drugimi besedami, akterji na ta način konstruirajo identitetno asociacijo skupnosti (ali kulturne skupine) in kraja. S tem prispevkom sem na primeru Trente skušal odgovoriti na vprašanje, ki sta ga že leta 1992, morda z ne ravno primerno parafrazo Benedicta Andersona (1998), postavila Akhil Gupta in James Ferguson (1992: 10): kako pride do tega, »da so zamišljene skupnosti pripisane zamišljenim krajem«. Glede

na zgornjo razpravo bi po vzoru teorij družbenih razmejevanj na kratko lahko odgovorili, da tako, da se neko obliko prostorskega odnosa »ozavešči« (Jenkins 1997: 76–77) in uporabi kot razločevalno potezo družbene skupine in hkrati kraja kot prizorišča njene relativno kontinuirane prisotnosti. Za ta proces bi morda lahko uporabili termin »lokalnost«, namreč kot posebno obliko (ali vidik) družbene razmejitev, ki vključuje vzpostavljanje in uporabo te identitetne asociacije. Tako bi nemara lokalnost razmejili od ostalih dveh terminov – kot družbeno-prostorsko razmejitev (ločnico), pri kateri skupina oziroma skupnost (etnična, narodna, verska, »subkulturna« ...) predstavlja družbeni pol, kraj (dolina, država, pokrajina, četrt ...) pa prostorski pol te identitetne asociacije.

Literatura

- ABRAM, Simone: All That Fuss Over 100 Houses: Identities and Moralities of Building on Land. V: Michael Saltman (ur.), *Land and Territoriality*. Oxford: Berg, 2002, 71–92.
- ANDERSON, Benedict: *Zamišljene skupnosti: O izvoru in širjenju nacionalizma*. Ljubljana: Studia Humanitatis, 1998.
- APPADURAI, Arjun: The Production of Locality. V: Arjun Appadurai, *Modernity at Large: Cultural Dimensions of Globalization*. Minneapolis in London: University of Minnesota Press, 1996, 178–199.
- BAJUK SENČAR, Tatiana: Načrt upravljanja Triglavskega narodnega parka in kultura dediščinskih praks. *Traditiones* 42 (2), 2013, 9–25.
- BARTH, Fredrik: Introduction. V: Fredrik Barth (ur.), *Ethnic Groups and Boundaries: The Social Organisation of Culture Difference*. London: Allen & Unwin, 1970, 9–38.
- BAŠ, Angelos: O materialni kulturi v Zgornjem Posočju. V: Zmaga Kumer (ur.), *Zbornik 18. kongresa jugoslovanskih folkloristov*, Bovec, 1971. Ljubljana: Slovensko etnografsko društvo, Kulturna skupnost Slovenije, 1973, 27–42.
- CEVC, Tone: *Arhitekturno izročilo pastirjev, drvarjev in oglarjev na Slovenskem: Kulturnozgodovinski in etnološki oris*. Ljubljana: DZS, 1984.
- CEVC, Tone: Ljudsko arhitekturno izročilo na ozemlju TNP. V: Ivan Fabjan (ur.), *Triglavski narodni park*. Bled: Triglavski narodni park, 1985, 139–146.
- COHEN, Anthony P. (ur.): *Belonging: Identity and Social Organisation in British Rural Cultures*. Manchester: Manchester University Press, 1982.
- COHEN, Anthony P.: *The Symbolic Construction of Community*. London, New York: Routledge, 1985.
- DONNAN, Hastings in Thomas M. Wilson: *Borders: Frontiers of Identity, Nation and State*. Oxford, New York: Berg, 1999.
- EDWARDS, Jeanette: The Need for a "Bit of History": Place and Past in English Identity. V: Nadia Lovell (ur.), *Locality and Belonging*. London, New York: Routledge, 1998, 147–167.
- ERIKSEN, Thomas H.: *Ethnicity and Nationalism: Anthropological Perspectives*. London: Pluto, 1993.

GUPTA, Akhil in James Ferguson: Beyond "Culture": Space, Identity, and the Politics of Difference. *Cultural Anthropology* 7 (1), 1992, 6–23.

JENKINS, Richard: *Rethinking Ethnicity: Arguments and Explorations*. London, New Delhi: Sage, 1997.

JUŽNIČ, Stane: *Identiteta*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede, 1993.

KNEŽEVIĆ HOČEVAR, Duška: *Družbena razmejevanja v dolini zgornje Kolpe: Domačinska zamišljanja nacije in lokalitete*. Ljubljana: Založba ZRC SAZU, 1999.

KOZOROG, Miha: Angažiranje etnografije i turizma: Iskustvo jednog domačeg organizatora festivala. *Etnološka tribina* 42 (35), 2012, 259–277.

KOZOROG, Miha: Festivalizacija Slovenije in festivalska produkcija lokalnosti. *Glasnik SED* 52 (3–4), 2011, 61–68.

KRIŽNAR, Naško: Planinsko naselje v porečju zgornje Soče. *Goriški letnik* 1, 1974, 68–97.

LEDINEK LOZEJ, Špela: Paša in pridelava mleka v planinah Triglavskega narodnega parka. *Traditiones* 42 (2), 2013, 49–68.

MELIK, Anton: Bovec in Bovško: Regionalnogeografska študija. *Geografski zbornik* 7, 1962, 307–388.

MIKLAVČIČ BREZIGAR, Inga: Dolina Trente nekoč in danes: Spremembe v načinu življenja. *Goriški letnik* 15–16, 1989, 25–62.

MINNICH, Robert G.: *Homesteaders and Citizens: Collective Identity Formation on the Austro-Italian-Slovene Frontier*. Bergen: Norse Publications, 1998.

MLEKUŽ, Žarko: Prebivalstvo v Triglavskem narodnem parku. V: Darjo Flajs, Marija Kravanja, Žarko Mlekuž (ur.), *Glasilo: Gibanje za obstoj človeka v TNP*. Soča: Gibanje za obstoj človeka v TNP, 2007, 3–4.

NOVAK, Vilko: *Slovenska ljudska kultura: Oris*. Ljubljana: DZS, 1960.

NOVAK, Vilko: Živinoreja. V: Pavle Blaznik, Bogo Grafenauer, Sergij Vilfan (ur.), *Gospodarska in družbena zgodovina Slovencev: Zgodovina agrarnih panog. Zv. 1: Agrarno gospodarstvo*. Ljubljana: DZS, 1970, 343–394.

PRETNER, Marko: Pešpoti na Bovškem. V: Cecilija Ostan (ur.), *Občina Bovec in slovenski zamejci v Italiji: Priročnik za sodelovanje*. Bovec: Občina Bovec, 2003, 83–92.

RICHARDSON, Miles: Being-in-the-Market versus Being-in-the-Plaza: Material Culture and the Construction of Social Reality in Spanish America. V: Setha M. Low in Denise Lawrence-Zúñiga (ur.), *The Anthropology of Space and Place: Locating Culture*. Malden, Oxford: Blackwell, 2003, 74–91.

SACK, Robert D.: *Human Territoriality: Its Theory and History*. Cambridge: Cambridge University Press, 1986.

SALTMAN, Michael: Introduction. V: Michael Saltman (ur.), *Land and Territoriality*. Oxford: Berg, 2002, 1–8.

SHIELDS, Rob: *Places on the Margin: Alternative Geographies of Modernity*. London, New York: Routledge, 1991.

SIMONIČ, Peter: Naravne, gospodarske, politične in demografske danosti Trente v Triglavskem narodnem parku. *Traditiones* 42 (2), 2013, 69–84.

SIMONIČ, Peter: Pretekle in sodobne oblike skupnega v dolini Trente. *Ars & Humanitas* 8 (1), 2014, 15–35.

ŠAVER, Boštjan: *Nazaj v planinski raj: Alpska kultura slovenstva in mitologija Triglava*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede, 2005.

ŠUMI, Irena: *Kultura, etničnost, mejnost: Konstrukcije različnosti v antropološki presoji*. Ljubljana: Založba ZRC SAZU, INV, 2000.

VRANJEŠ, Matej: Zelena puščava: Kulturna krajina iz 'domačinskega zornega kota'. *Etnolog* 15, 2005, 281–301.

WHITE, George W.: *Nationalism and Territory: Constructing Group Identity in Southeastern Europe*. Lanham, Maryland, Oxford: Rowman & Littlefield, 2000.

Spletni viri

Spletni vir 1: Statistični urad Republike Slovenije: Podatkovni portal SI-STAT; <http://pxweb.stat.si/pxweb/dialog/statfile2.asp>, 10. 8. 2017

Spletni vir 2: Program razvoja podeželja: Podukrep M10.1; <https://www.program-podezelja.si/sl/ukrepi-in-podukrepi-prp-2014-2020>; 10. 8. 2017

Ustni viri

Ustni vir 1: domačin, Soča, 24. 11. 2003.

Ustni vir 2: domačin, Trenta, 27. 11. 2007.

Ustni vir 3: domačin, Soča, 9. 1. 2004.

Ustni vir 4: domačin, Soča, 24. 12. 2003.

Ustni vir 5: domačin, Trenta, 3. 12. 2003.

Ustni vir 6: domačin, Soča, 28. 11. 2007.

Ustni vir 7: domačin, Soča, 14. 1. 2004.

Ustni vir 8: domačin, Trenta, 14. 12. 2007.

Ustni vir 9: domačin, Trenta, 15. 12. 2007.

Ustni vir 10: domačin, Soča, 28. 11. 2007.

Ustni vir 11: domačin, Trenta, 12. 1. 2004.

Ustni vir 12: domačin, Trenta, 3. 12. 2003.

Ustni vir 13: domačin, Trenta, 16. 12. 2007

Second Home Owners as “the Closest Others”: On How the Natives of the Trenta Valley Construct Locality through Discourse on the Second Home Phenomenon

The Trenta Valley is a remote, “idyllic” alpine valley, whose subsistence system at the end of World War II was based on agropastoralism (pasture-based sheep and goat farming). Intense deagrarianization and emigration, combined with simultaneous idealisation of alpine life and outdoor recreation, resulted in a massive sale of mostly agricultural buildings and their conversion into holiday homes. As local land (co-)users and owners of the majority of buildings in the valley, second home owners are to the locals the most relevant, but also closest Others. The paper examines how the natives construct the identity of the local community and of the place through representations of the second home phenomenon – in talking about the second home phenomenon, they talk about themselves as “Trentars” (i.e. the natives of the Trenta valley), and about Trenta as a valley. Although they have a somewhat ambiguous attitude to the second home phenomenon, from their perspective the boundary between Trentars and Second Home Owners is perfectly unambiguous. The main “traits of otherness” used by the locals as symbols in their constructions of the identity of the local community and of the place include land use practices and representations, i.e. attitudes to the cultural landscape, property, the public and the private, pastoral farming, and shared use of the local environment. The locals believe the reason for their own “otherness” lies in their socialisation into agropastoralism, although it is no longer an important subsistence activity. On the other hand, they justify preserving traditional land use practices and values from the perspective of today’s development of tourism.

At the same time, the locals recognise the second home owners’ otherness in their superior social and financial capitals, which, on the other hand, do bring certain benefits to the local community. Last but not least, they also recognise the otherness in second home owners’ different interests and in the difference in the degree of community solidarity and social cohesion between the rural and the urban milieus.

Although from the locals’ perspective some second home owners come very close to “local customs” and although some of them even integrate into the community to the extent that they “become locals”, the boundary is not at risk of disappearing. Also, the locals prescribe community “behavioural norms” as norms (“the culture”) of the place. They believe the introduction of different, second home owners’ land use habits and values endangers the identity of the valley, the true “authentic” Trenta Valley. In their representations the identity of the community and the identity of the place are thus inextricably linked. The author has proposed the term “locality” could be used to refer to such a process of social construction (and use) of identity association between a group (community) and a place.

